

Η ΟΠΤΑΣΙΑ ΤΗΣ «ΓΡΑΙΑΣ ΧΑΔΟΥΣ» ΣΤΗΝ ΠΟΤΑΜΙΑ
ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ (1876)

Ἰωακείμ Ἀθ. Παπάγγελος

Ἡ ἐπιθυμία γιὰ ἐπίσκεψη στὸν κόσμον τῶν νεκρῶν προϋποθέτει τὴν πίστη τοῦ ἀνθρώπου στὴν μεταθανάτια συνέχιση τῆς ζωῆς σὲ κάποιον ἄλλο κόσμον. Γιὰ τὸ θέμα ὑπάρχει ἐκτενέστατη βιβλιογραφία¹. Ἀντιπαρερχόμενος τὶς πανάρχαιες αἰγυπτιακὲς καὶ βαβυλωνιακὲς σχετικὲς ἀναφορὲς, σημειῶνω ὅτι οἱ πιὸ γνωστὲς μυθολογικὲς ἀρχαιοελληνικὲς καταβάσεις στὸν Ἄδη², θεῶν καὶ ἡρώων, ἦσαν οἱ καταβάσεις τῆς Περσεφόνης, τοῦ Διονύσου, τοῦ Ὀρφέως, τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ Ὀδυσσεύς, τοῦ Πειρίθου καὶ τοῦ Θησέως.

Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν ἀνέκοψε τὴν ἑλληνικὴ διάθεση γιὰ τὴν «κατάβαση» ἀπ' ἐναντίας τὴν ἐπαύξηση, ἀφοῦ στὴν ἐβραϊκὴ παράδοση ὑπῆρχε πλῆθος ἀναφορῶν γιὰ καταβάσεις³. Ἡ παραγωγὴ περιγραφῶν καταβάσεων ὑπῆρξε συνεχῆς κατὰ τοὺς τελευταίους εἴκοσι αἰῶνες καί, συνηθέστατα, ἀποσκοποῦσε στὸν σωφρονισμὸ τῶν ἀναγνωστῶν, δίνοντας ἔμφαση στὴν ἐν Παραδείσῳ διηνεκὴ εὐδαιμονία τῶν δικαίων καὶ στὴν ἐν Κολάσει φρικτὴ καὶ ἀτέρημονα τιμωρία τῶν ἁμαρτωλῶν. Τὰ κείμενα αὐτά, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀξιόλογη κυκλοφορία, συνέβαλαν καὶ στὴν διαμόρφωση ἀναλόγων εἰκονογραφικῶν προγραμμάτων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν διδακτικὴ τοιχογράφηση τῶν μεταβυζαντινῶν ναῶν, συνήθως στὸν γυναικωνίτη. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι οἱ τοιχογραφίαι στὸν ναὸ τοῦ Προδρόμου τῆς συνοικίας Ἀπόζαρι τῆς Καστοριάς, ἔργο τοῦ φημισμένου ζωγράφου Δαβίδ, τοῦ 1727, ἀπὸ ὅπου παραθέτω μερικὲς ἐνδεικτικὲς φωτογραφίαι⁴ (εἰκ. 1-4).

Στὶς ἀγιορειτικὲς βιβλιοθηκὲς ὑπάρχουν πολλὰ χειρόγραφα μὲ ἀντιγραφῆς

1. Στέλιου Λαμπάκη, *Οἱ Καταβάσεις στὸν Κάτω Κόσμον στὴ βυζαντινὴ καὶ στὴ μεταβυζαντινὴ λογοτεχνία*, (διδακτορικὴ διατριβή) Ἀθήνα 1982, ὅπου καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία.

2. Ἡ ἐπικρατέστερη ἑτυμολογία εἶναι Ἀφίδης = ὁ ἀόρατος· βλ. *H. Frisk, Griechisches Etymologisches Wörterbuch*, τ. 1, Χαϊδελβέργη 1966, σ. 33-34, καὶ τ. 3, Χαϊδελβέργη 1972, σ. 21.

3. *Λαμπάκης*, ἔ.ἀ., σ. 40-42.

4. Τὴν φωτογράφηση πραγματοποιήσα τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1989.

Εἰκ. 1. Καστοριά, ναὸς τοῦ Προδρόμου στὸ Ἀπόζαρι. Διάβολος καὶ φίδι θηλάζουν ἀπὸ τὰ στήθη τῆς ἁμαρτωλῆς.

κειμένων περὶ καταβάσεων⁵. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι γνωστὸ καὶ ἓνα κείμενο τὸ ὁποῖο προέρχεται ἀπὸ τὴν Χαλκιδική, καταγράφηκε τὸ 1580, σώζεται σὲ πολ-

5. Παραθέτω ἐνδεικτικῶς μερικὰ σχετικὰ χειρόγραφα: Σπ. Λάμπρος, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων, Καϊμπριτζ 1895/1900: Παντελεήμιμος 789, φ. 12^α, «Ὀπτασία τινὸς Σοφιανῆς» (πατριαρχείας Ραφαήλ, ζριε', ἰνδ. δ', Αὐγ. στ'), φ. 74^α, «Ὀπτασία ἦν εἶδεν ὁ πνευματικὸς παπὰ κὺρ Μακάριος ὁ ἐν τῇ μονῇ Καρακάλλου τῷ αχοθ'...», φ. 79^α, «Ὀπτασία μοναχοῦ Κοσμᾶ ὠφέλιμος» (εἰς τοὺς 13 χρόνους βασιλείας τοῦ Ρωμανοῦ), φ. 138^α, «Ἀποκάλυψις τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου» (ἔμελλεν τὴν Θεοτόκον ἵνα ἀπέλθῃ ἐπὶ τὰς κολάσεις ἰδεῖν αὐτάς), κλπ. Σωφρόνιος *Εὐστρατιάδης* πρ. Λεοντοπόλεως, Ἀρκάδιος Βατοπεδινός, Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, Παρίσι 1930, χφ 717, σ. 267, «Διήγησις ἦν εἶδεν ἡ παρθένος Ἀναστασία ἐν ...Νιγρίτῃ τὸ 1843», καὶ σ. 283, «Διήγησις Σοφιανῆς τινὸς...».

Εἰκ. 2. Καστοριά, ναὸς τοῦ Προδρόμου στὸ Ἀπόζαρι. Ἡ πόρνη καὶ ὁ φυλάγγυρος.

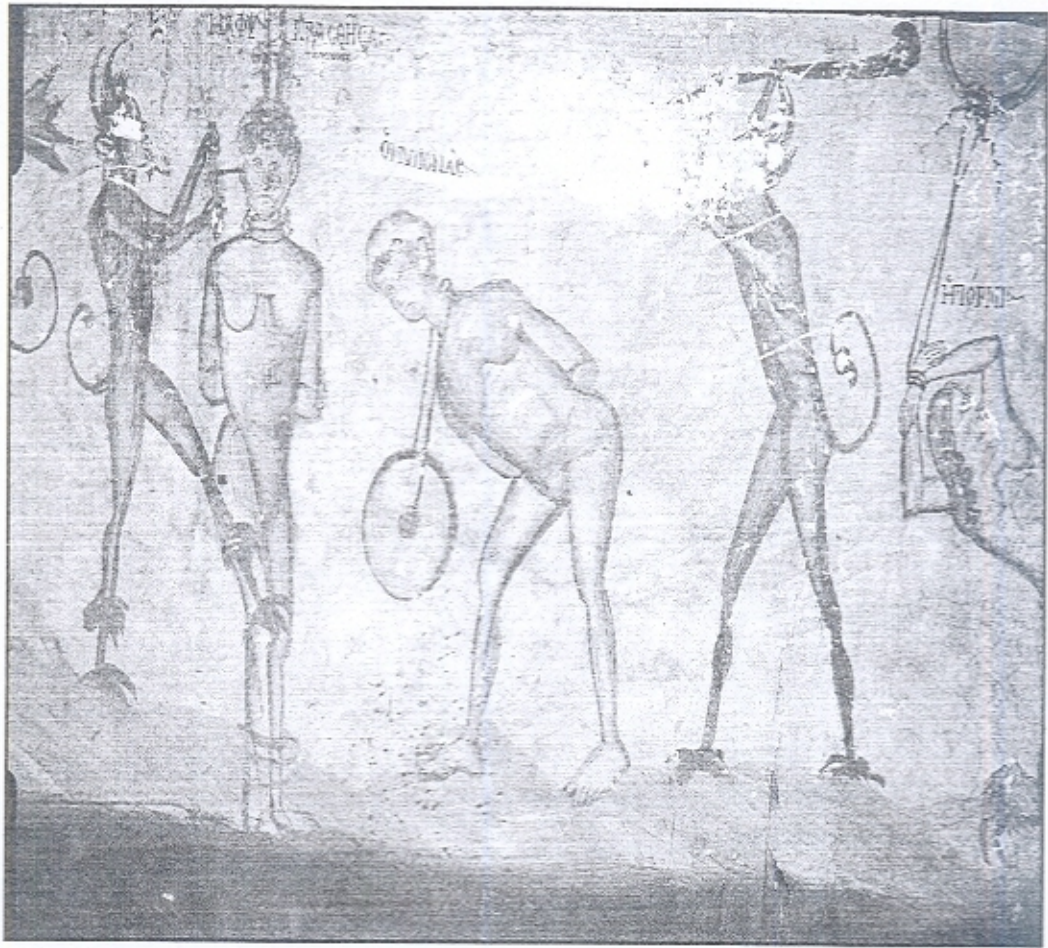
λά χειρόγραφα⁶ καὶ εἶναι ἀτελῶς δημοσιευμένο⁷. Περιέχει τὴν ἀφήγηση τῆς «ὀπτασίας» τοῦ μεταλλωρύχου («ρούτνικου») Δημητρίου ἀπὸ τὴν Ἰσβορο (σήμερα Στρατονίκη) τῶν Σιδηροκαυσίων (=Μαδεμοχωριῶν) τῆς βορείου Χαλκιδικῆς.

Στὴν βιβλιοθήκη τῶν χειρογράφων τῆς μονῆς Βατοπεδίου φυλάσσεται καὶ ὁ κώδικς 780, ἐπιγραφόμενος «Διάφορα»⁸. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐπὶ μέρους νεότε-

6. Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, ἔ.ἀ., χφ 155 (19ος αἰ.), φ. 49^α, «Δίηγσις καὶ ὀπτασία ὠφέλιμος ὀρθοδόξου τινὸς Δημητρίου συγγραφείσα παρὰ Μητροφάνου προτροπῆ τοῦ πνευματικοῦ Διονυσίου τοῦ ρήτορος καὶ μεταφρασθεῖσα παρὰ τοῦ ἱερομονάχου Λαυρεντίου τοῦ ἐν Ἄθῳ ἀσκοῦντος». Λάμπρον, ἔ.ἀ., χφ Παντελεήμονος 789 (18ος αἰ), φ. 5, «Ὀπτασία τινὸς Δημητρίου».

7. ἀρχμ. Χρυσόστομος Μαϊδώνης, Οἱ Ἅγιοί μας. Οἱ τοπικοὶ Ἅγιοι τῆς Μητροπόλεως Ἱερουσῶν, Ἀρναία Χαλκιδικῆς (2000), σ. 79-99 (ἀρχικὸ κείμενο καὶ μεταγλώττιση, ἐκ τοῦ σχετικοῦ κώδικος τοῦ 1597, τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Στεφάνου Μετεώρων). Γιώργος Κεχαγιόγλου, Πεζογραφικὴ Ἀνθολογία. Ἀφηγηματικὸς γραπτὸς νεοελληνικὸς λόγος, Βιβλίο Πρῶτο (Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Βυζαντίου ὡς τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση), Α.Π.Θ., Ἰνστιτούτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, Ἰδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη (2001), σ. 256-262 (ἐκ τοῦ χφ ἀρ. I 104 (1188) τῆς μονῆς Μεγίστης Λαύρας, φφ. 58^α-68^α).

8. Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, ἔ.ἀ., σ. 153.

Εἰκ. 3. Καστοριά, ναὸς τοῦ Προδρόμου στὸ Ἀπόζαρι. «Ἡ ἀφνκρασθήσα τὰ κακά» καὶ ὁ μυλωνάς.

ρα χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα συσταχώθηκαν μετὰ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1904⁹. Τὰ φύλλα 25-33 περιέχουν κείμενο ἐπιγραφόμενο Ὀπτασία, τὴν ὁποῖαν τρισάκις ἰδοῦσα ἡ Γραῖα χάδου ἑβδομηκοντούτις παρθένος πρὸ τριῶν ἐτῶν¹⁰. Τὰ φύλλα αὐτὰ ἀποτελοῦν μέρος ἄλλου χειρογράφου, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν σωζομένη ἀρχικὴ σελιδαρίθμηση (142 ἕως 159).

9. Τὰ τελευταῖα φύλλα τοῦ κώδικα (φφ. 290-313) ἀποτελοῦν τὴν «φυλλάδα τοῦ προηγουμένου Κωνσταντίνου, ἐκ κόμης Μαδίτων», τῆς ὁποίας ἡ γραφὴ τελείωσε τὸν Ἰανουάριο 1904. Γιὰ τὴν «συναρμολόγησι» τῶν κωδίκων ὑπ' ἀρ. 764-786, βλέπε ἔ.ἀ., σ. 151, σημ. 1.

10. Ἡ περιγραφή τοῦ κώδικος στὸν Κατάλογο, δὲν συμπεριλαμβάνει μεταξὺ τῶν περιεχομένων του καὶ τὴν «Ὀπτασία», ἂν καὶ ἡ ἀναφερομένη ἀρίθμηση τῶν φύλλων δὲν παρουσιάζει πρόβλημα. Τὸ χειρόγραφο τὸ ἐμελέτησα καὶ φωτογράφησα τὸν Μάιο τοῦ 1996. Εὐχαριστῶ καὶ πάλι τὸν ἡγούμενο π. Ἐφραίμ καὶ τοὺς μοναχοὺς τῆς Μονῆς γιὰ τὴν ἀμέριστη συμπαράστασή τους στὶς βατοπεδινὲς ἔρευνές μου.

Εἰκ. 4. Καστοριά, ναὸς τοῦ Προδρόμου στὸ Ἀπόζαρι. Ὁ πόρνος καὶ ἡ μάντισα.

Ἡ ἀφήγηση τῆς Χάδους μᾶς δίνει καὶ κάποιες ἱστορικές καὶ αὐτοβιογραφικές πληροφορίες¹¹. Γεννήθηκε περὶ τὸ 1806 στὸ χωριὸ Στανός, κοντὰ στήν Ἀρναία τῆς Χαλκιδικῆς. Τὸ ὄνομα Χάδου, δημώδης προφορὰ τοῦ ὀνόματος Χάϊδω, εἶναι συνηθισμένο στήν Χαλκιδική. Κατὰ τὴν καταστολὴ τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Χαλκιδικῆς τὸ 1821, τὸ χωριὸ της καταστράφηκε¹² καὶ ἡ οἰκογένειά της κατέφυγε στήν Ποταμιὰ τῆς Θάσου¹³ (σ. 158 τοῦ χφ). Εἶχε καὶ δύο

11. Τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς βιογραφίας καὶ τῆς «ὄπτασίας» τὰ παρουσίασα, γιὰ πρώτη φορά, σὲ ἀνακοίνωση στὸν Στανὸ Χαλκιδικῆς τὴν 1η Σεπτεμβρίου 2003, στὰ πλαίσια τῶν ἐορταστικῶν ἐκδηλώσεων γιὰ τὴν πανήγυρη τῆς ἀγίας Χάϊδως. Εἶχε προηγηθῆ ὁμως ὁ πρωτοσύγκελος τῆς Μητροπόλεως Ἱερωσοῦ καὶ Ἀγίου Ὁρους, ἀρχμ. Χρυσόστομος Μαϊδώνης, ὁ ὁποῖος παρουσίασε μία προσπάθεια βιογραφίσεως, στηριζόμενος στήν ἀναφορὰ τοῦ παπᾶ Ἀθανασίου καὶ στήν ἀσθενὴ τοπικὴ παράδοση· βλ. *Χρυσόστομος Μαϊδώνης, Οἱ Ἅγιοί μας*, ἔ.ἀ., σ. 193-198, καὶ τοῦ ἰδίου, «Ἡ νεομάρτυς Ἁγία Χάϊδω, ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴ στὴ Θάσο», *Θασιακά*, τ. 10 (1996-1997), Πρακτικά τοῦ Γ Συμποσίου Θασιακῶν Μελετῶν «Ἡ Θάσος διὰ μέσου τῶν αἰώνων: Ἱστορία-Τέχνη-Πολιτισμός», Καβάλα 2001, σ. 477-483.

12. *Ι. Κ. Βασδραβέλλης, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας, 1796-1832*, Θεσσαλονίκη 1950², σ. 323, ὅπου στὸν ἐπίσημο κατάλογο τοῦ Νοεμβρίου 1824 ἀναφέρεται ὅτι «12 χωρία Μαντεμοχωριῶν ἐκάησαν». Ὁ Στανός συμπεριλαμβανόταν στὰ δώδεκα Μαδεμοχώρια.

13. Τὸ 1821 καταστράφηκαν ὅλα τὰ χωριά καὶ τὰ μετόχια τῆς Χαλκιδικῆς· ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους της γλίτωσαν ἀπὸ τὴν σφαγή, κατέφυγαν στὰ δάση ἢ στὸ Ἅγιον Ὄρος, στὶς Βόρειες Σποράδες, στήν Ἀταλάντη, στήν περιοχὴ τῶν Σερρῶν καί, ὅπως διαπιστώνουμε ἀπὸ τὴν ἀφήγηση, στήν Θάσο.

ἀδελφούς, τὸν Ἀθανάσιο (σ. 148), ὁ ὁποῖος ἀπέθανε σὲ παιδικὴ ἡλικία, καὶ τὸν Γιαννάκη (σ. 147), ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι ἀπέθανε ἐνήλικος, χωρὶς νὰ προσδιορίζεται ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος τοῦ θανάτου τους. Οἱ γονεῖς της (προφανῶς καὶ οἱ δύο) ἀπέθαναν στὴν Θάσο, τὸ ἀργότερο περὶ τὸ 1845. Γιὰ νὰ ἐπιβιώσει ἐργάσθηκε ὡς νεωκόρος, ἐπὶ εἴκοσι ὀκτῶ ἔτη, στοὺς ναοὺς τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Προδρόμου, τῆς Ποταμιάς (σ. 158). Δὲν γνωρίζουμε πότε ἀπέθανε.

Τὸ 1873 εἶδε τὸ ὄραμα πού μᾶς ἀπασχολεῖ καὶ τὴν 14η Σεπτεμβρίου 1876 τὸ διηγήθηκε ἐνώπιον τριῶν μαρτύρων: τοῦ παπᾶ-Γεωργίου, πνευματικοῦ τῆς Παναγίας Θάσου¹⁴, τοῦ παπᾶ -Ίωάννη Παπαοικονόμου καὶ τοῦ χ. Γεωργιάδη (=Χατζηγεωργιάδης;), ὁ ὁποῖος κατέγραψε ὡς «γραφεύς» τὴν διήγηση καὶ ὑπέγραψε ὡς μάρτυρας μαζί μὲ τοὺς ἄλλους δύο (σ. 159).

Τὸ κείμενο πού ἐντόπισα φαίνεται νὰ εἶναι ἀντίγραφο· «αἱ τῶν μαρτύρων ὑπογραφαί» εἶναι μὲ τὸν ἴδιο γραφικὸ χαρακτήρα πού ἔγραψε τὸ σύνολο τοῦ χειρογράφου. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ τὸ κείμενο πού παρουσιάζω δὲν ἦταν τὸ μοναδικὸ γιὰ τὸ θέμα μας. Εἶναι καταγεγραμμένη, ἤδη ἀπὸ τὸ 1962, καὶ δημοσιευμένη τὸ 2000, ἡ σχετικὴ τοπικὴ παράδοση τοῦ Στανοῦ, ὅπως τὴν ἀφηγήθηκε ὁ εὐσεβὴς κάτοικος τοῦ χωριοῦ Ἀθανάσιος Σανιώτης¹⁵. Γιὰ διευκόλυνση τῶν μελετητῶν ἀναδημοσιεύω (χωρὶς παρεμβάσεις) τὸ κείμενο:

Εἶχα ἀφιερῶσει στὴν Ἱερὰ Μονὴ Παντοκράτορος ἓνα μοσχάρι καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἔγιναν ἑπτὰ ἀγελάδια. Ἡ Ἱερὰ Μονὴ εἶχε ἓνα μετόχι στὸ χωριὸ Ὅρφάνι καὶ ὅταν ἔγινε ἡ ἀπαλλοτρίωση τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων ἀπὸ τὸ κράτος, ἓνας μοναχὸς τοῦ μετοχίου, πού τὸν ἔλεγαν Ἰάκωβο, φεύγοντας γιὰ τὸ μοναστήρι του πέρασε ἀπὸ δῶ (ἀπὸ τὸ Στανό) μὲ ἓνα βόδι καὶ τὸν φιλοξένησα στὸ σπίτι μου. Τὴν ἄλλη μέρα, φεύγοντας, τοῦ παρέδωσα τὰ ἑπτὰ γελάδια, πού εἶχα ἀφιερῶσει στὸ Μοναστήρι.

Ὅταν πῆγε ἐκεῖ γιὰ νὰ μὲ εὐχαριστήσουν μὲ ἔστειλαν ἓνα ὠρολόγι τραπεζιοῦ καὶ τὴ χειρόγραφη φυλλάδα πού περιεῖχε τὴν ἀκολουθία καὶ τὸν βίο τῆς Ἁγίας Χαΐδως. Τὴ φυλλάδα ὅμως τὴν ἔχασα. Θυμᾶμαι, ὅμως, ὅτι καταγόταν ἀπὸ δῶ (ἀπὸ τὸ Στανό). Ἡ μητέρα της ἦταν χήρα καὶ ἔφυγαν ἀπὸ δῶ μὲ τὴν κόρη της, τὴν Ἁγία Χαΐδω, ὅταν ἔγινε ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 καὶ πῆγαν στὴ Θάσο στὴν κωμόπολι Παναγία. Ἐκεῖ εἶχε τὸ μοναστήρι τοῦ Παντοκράτορος

14. Ἡ διατύπωση τοῦ μαρτυρικοῦ του (σ. 159) εἶναι ἀσύντακτη καὶ δὲν διευκρινίζεται ἀν πρόκειται γιὰ πνευματικὸν τοῦ χωριοῦ Παναγία τῆς Θάσου ἢ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τοῦ χωριοῦ Ποταμιά.

15. *Χρυσόστομος Μαϊδώνης*, Οἱ Ἅγιοί μας, ἔ.ἀ., σ. 196-197, ὅπου δημοσιεύεται ἡ ἐπὶ τοῦ θέματος καὶ ἀπὸ 10 Ἰουλίου 1962 Ἀναφορὰ τοῦ τότε ἐφημερίου τοῦ Στανοῦ Ἀθανασίου Χαλκιᾶ, πρὸς τὴν Μητρόπολη Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὁρους καὶ Ἀρδαμερίου. Βλ. καὶ τὴν ἀνακοίνωση τοῦ ἴδιου, στὰ Θασιακά, ἔ.ἀ., σ. 481-482.

μετόχι καὶ σ' αὐτὸ ἐγκαταστάθη ἡ μητέρα τῆς Ἁγίας ὡς καντηλανάφτισα στὴν Ἐκκλησία μὲ τὴν κόρη τῆς. Ὑστερα ἀπὸ λίγα χρόνια πέθανε ἡ μητέρα τῆς καὶ ἡ θλίψις αὐτὴ τὴν ἔκαμε νὰ προσεύχεται περισσότερο. Καὶ δύο μερόνυχτα ἔλειψε ἀπὸ τὸ μετόχι ἡ Χαΐδω.

Μετὰ δύο μερόνυχτα ἦλθε στὸ μετόχι καὶ στὸν Ἱερομόναχο καὶ προϊστάμενο τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ οἰκονόμον τοῦ μετοχίου Γεράσιμον διηγήθηκε, ὅτι τὴν πῆρε ἄγγελος τοῦ Θεοῦ στοὺς οὐρανοὺς ἐπὶ δύο ἡμερόνυχτα. Ὅταν πλησίαζε νὰ πεθάνῃ εἶπε νὰ μὴν τὴν ἀλλάξουν τὰ φορέματα πὺν φοροῦσε, ἀλλὰ ἐκεῖνοι, πὺν παραβρέθηκαν στὸ θάνατό τῆς τῆς τὰ ἄλλαξαν. Καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ τὴν θάψουν, ἄρχισε νὰ γίνεται σεισμός καὶ βροντὲς καὶ μία φωνὴ εἶπε πὺς "γιὰ νὰ πάψῃ ἡ θεομηνία αὐτὴ νὰ βάλετε τὰ παλιὰ φορέματα, πὺν φοροῦσα". Καὶ ἔτσι ἔγινε, ὁπότε σταμάτησε ἐκεῖνο τὸ κακό, πὺν γινότανε καὶ τὸ λείψανο εὐωδίαζε.

Εἶναι πολλὲς οἱ ὁμοιότητες ἀλλὰ καὶ οἱ διαφορὲς τοῦ βατοπεδινοῦ κειμένου ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα στὴν παράδοση τοῦ Στανοῦ. Θὰ ἐπισημάνω τὶς βασικὲς διαφορὲς τῆς παραδόσεως τοῦ Στανοῦ: Ὁ πατέρας τῆς Χάδους ἦταν ἤδη ἀποθαμμένος ὅταν αὐτὴ κατέφυγε, μὲ τὴν χήρα μητέρα τῆς, στὴν Θάσο. Ἡ ἐγκατάστασή τῆς ἔγινε στὴν Παναγία καὶ μάλιστα στὸ Παντοκρατορινὸ μετόχι, καὶ ὄχι στὴν (πολὺ κοντινὴ) Ποταμιὰ τῆς Θάσου. Ἡ ἀφήγησις τοῦ ὁράματος ἔγινε στὸν Γεράσιμο, οἰκονόμο τοῦ παντοκρατορινοῦ μετοχίου καὶ ὄχι στὴν τριμελῆ ἐπιτροπὴ. Ἡ ἀπολεσθεῖσα φυλλάδα τοῦ Στανοῦ ἐμπεριείχε καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν θάνατο καὶ τὴν ταφὴ¹⁶ τῆς Χάδους, τὸ ὁποῖο σημαίνει ὅτι πρόκειται γιὰ κείμενο συντεθὲν μετὰ τὸ 1876. Ἄλλωστε ὁ συντάκτης τῆς ἀναφορᾶς παπᾶ Ἀθανάσιος προσθέτει ὅτι «ἡ φυλλάδα ἐφέρετο ὡς χειρόγραφον μοναχοῦ Ἰακώβου, ἐκ πεντήκοντα σελίδων περίπου ἀποτελουμένη»¹⁷.

Δημοσιεύω πλήρως τὸ κείμενο τῆς Ὀπτασίας, διατηρῶντας τὴν ὀρθογραφία του καὶ τὴν παλαιὰ σελιδαρίθμησή του, παράλληλα μὲ τὴν ἀρίθμηση τῶν φύλλων στὸν κώδικα ὅπου συσταχώθηκε. Σὲ ὑποσημειώσεις παραθέτω λίγα σχόλια καὶ στὸ τέλος τὶς φωτογραφίες τοῦ χειρογράφου (εἰκ. 5-11).

(142/25) Ὀπτασία, τὴν ὁποίαν τρισσάκις¹⁸ ἰδοῦσα ἡ Γραῖα χάδου ἐβδομηκοτούτις¹⁹ παρθένος πρὸ τριῶν ἐτῶν²⁰.

"Μίαν νύκτα καθ' ὕπνον μου ἰδοῦσα παρουσιασθέντας δύο νέους ἀνθρώ-

16. Ὁ Χρυσόστομος Μαϊδώνης, Οἱ Ἅγιοί μας, ἔ.ἀ., σ. 195, ἀναφέρει (χωρὶς τεκμηρίωση) ὅτι «ἐνταφιάσθηκε στὸ κοιμητήριον τοῦ Μετοχίου».

17. Χρυσόστομος Μαϊδώνης, Οἱ Ἅγιοί μας, ἔ.ἀ., σ. 197.

18. Εἶναι σίνηθες οἱ ὄπτασιες καὶ τὰ ὄνειρα αὐτοῦ τοῦ εἴδους νὰ ἀναφέρεται ὅτι ἐπαναλαμβάνονται, προκειμένου νὰ πειθῆ ὁ ὄνειρευόμενος καὶ νὰ μὴν διστάσει νὰ τὰ κοινολογήσει.

19. Ἐπομένως γεννήθηκε τὸ 1806 (1876-70=1806).

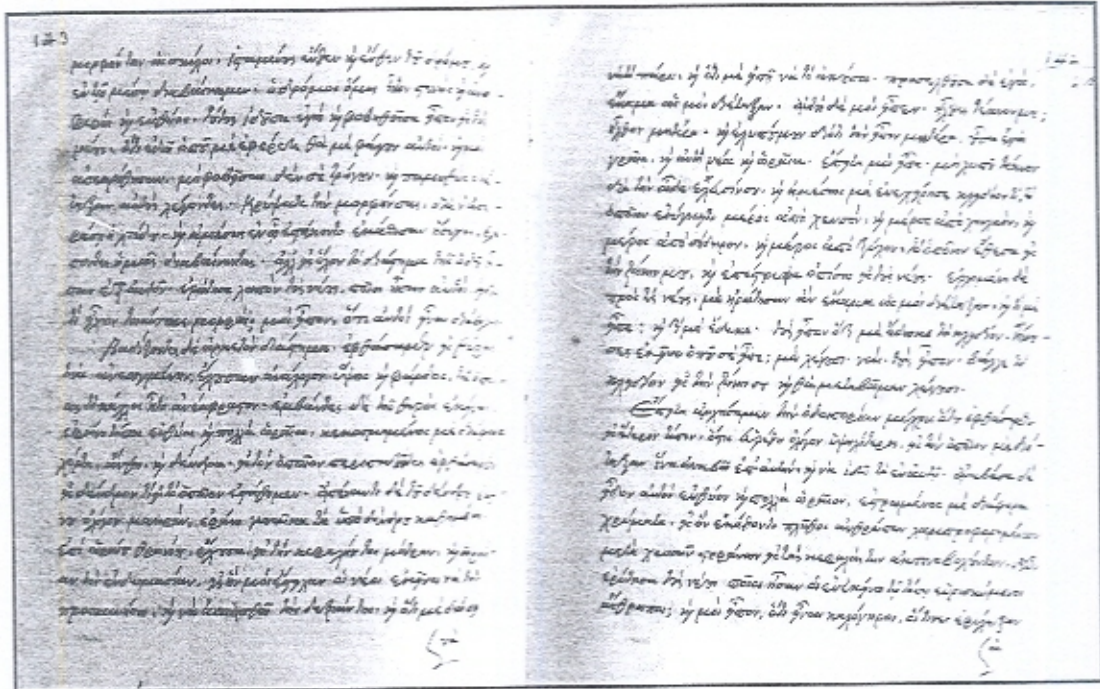
20. Ἐπομένως τὸ ὄραμα τὸ εἶδε τὸ 1873.

142

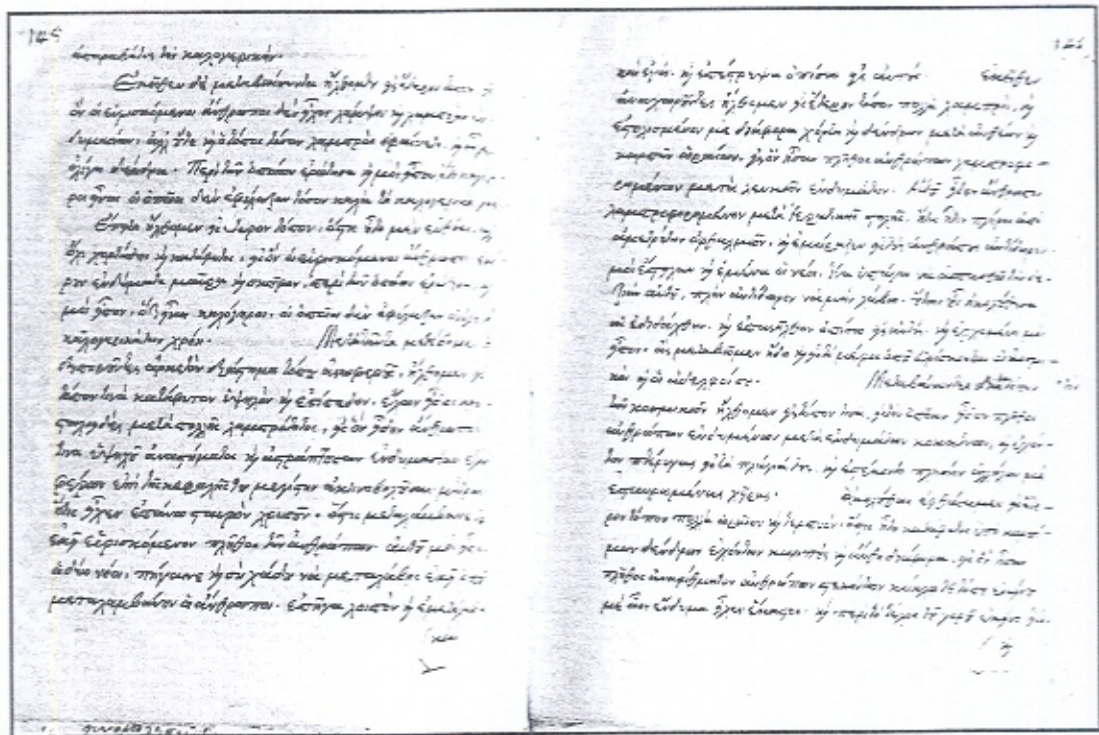
Ἐπιτοία, τὴν ὁσίου Ιεραρχικῆς ἰδέουσι ἡ Τεχία
 χάριτος ἐβδουμνωθῆς παρθένου πρόβριον εἰταῖν.
 ἢ Μίαν γένετα καθ' ἕνατον μετ' ἰδέου παρτοσκοθύνει, δύο
 μέγας ἀνθρώπου μεσοῖς ἀναστήματα μετ' κόκκινα εἰδέ-
 μετα εἰδόμενοι μάλιστα τῆς μέσης, ἢ κἀκοθεν τῆς μέσης ἢ
 χον αὐτὰ εἰς φασματῆρα. αἱ χεῖρες αὐτῶν μάλιστα τῶ βραχίονος
 ἦσαν γυμναί, οἱ δὲ πόδες τῶν ἄλλων ὑποδήματα κόκκινα με-
 τ' ἰουκίδας. ἄχριστον δὲ αὐτοῖς ἢ ἢ ἐνδύματα ἴσα ἑρῆρι-
 ος. Παρτοσκοθύνει δὲ μετ' ἔσαν. χάριτος στήναι νὰ πηγαινέ-
 ρουν. ἢ πῶ θὰ σπυγαίνωμεν; ἰσὲ ἀπεκρίθην. εἰδὴν μετ' ἔ-
 ρασ μετ' εἶσαν. ἢ πῶ ἦναι ἡρικιέρα μετ; ἰουκ ἐράδινα.
 θάτῃν ἔραμεν, μετ' ἔσαν. ἢ ἀμῆσαι μετ' παρτοσκοθύνει κα-
 θιστά τι γέ στήμα αὐτῶ χριστόν. ἐπὶ τῶ ὁσίου καθίσαντες
 μετ' ἰσόμενοι ὅ εἰς εἰς δεξιῶν ἢ ὀλίγοις ἐπὶ ἀριστερῶν, ἢ χέ-
 ροι, βόσκα κἀτὰ νὰ μετ' ὁσίου. ἢ παρτοσκοθύνει σπυγαίνει
 μετ' ἦρχομεν τὴν διάβασιν. ἀλλ' ἡ διάβασίς τῶν εἰρησώδητο
 μετ' ἡμετέρας βοκῆ ὁσίου νὰ κελτοκαθίροντο λα' ὄρη. βωδὶ-
 ζοντες δὲ τὸν δρόμον σπυγαίνωμεν πλῆθος ἀγρίοις ἀνθρώποις
 μετ' ἰσόμενοι ἀναστήματα ἢ στήματα, τὴν ὁσίου σὲ βωδίων ἢ τῶ
 ὀρθομετέρον μετ' ἡμετέρας μετ' κέσκα γέ λαὶ κἀκαθίρον, ἢ τὴν
 (μετ)

Εἰκ. 5. Μονὴ Βατοπεδίου. Κώδηξ 780, φ. 25α (σ. 142).

Εἰκ. 6. Μονὴ Βατοπεδίου. Κώδηξ 780, φ. 25β, 26α (σ. 143-144).

Εἰκ. 7. Μονὴ Βατοπεδίου. Κώδηξ 780, φ. 26β, 27α (σ. 145-146).

πους μεσαίου ἀναστήματος με κόκκινα ἐνδύματα ἐνδυμένοι μέχρι τῆς μέσης, καὶ κάτωθεν τῆς μέσης εἶχον ἀντὰ ὡς φουστάνελα· αἱ χεῖρες αὐτῶν μέχρι τοῦ βραχίονος ἦσαν γυμναί, οἱ δὲ πόδες των εἶχον ὑποδήματα κόκκινα με τοκάδες· ἔλαμπον δὲ αὐτοὶ τε καὶ τὰ ἐνδύματά των ὡσπερ ἥλιος²¹. Παρουσιασθέντες δὲ μοὶ εἶπον· χάδου σήκου νὰ πηγαίνωμεν· καὶ ποῦ θὰ πηγαίνωμεν; τοὺς ἀπεκρίθην· εἰς τὴν μητέρα σου μοὶ εἶπον· καὶ ποῦ εἶναι ἡ μητέρα μου; τοὺς ἐρώτησα· θὰ τὴν εὐρωμεν, μοὶ εἶπον· καὶ ἀμέσως με παρουσίασαν κάθισμά τι εἰς σχῆμα αὐτοῦ λαμπρόν· ἐπὶ τοῦ ὁποῖου καθίσαντές μοι ἰστάμενοι ὁ εἷς ἐκ δεξιῶν καὶ ὁ ἕτερος ἐξ ἀριστερῶν, καὶ λέγουσι, βάστα καλὰ νὰ μὴν πέσης· καὶ παρευθὺς σηκώσαντές μοι ἤρχησαν τὴν διάβασιν· ἀλλ' ἡ διάβασίς των ἐσχηματίζετο μετὰ μεγάλης βοῆς ὡσὰν νὰ κατηδαφίζοντο τὰ ὄρη· βαδίζοντες δὲ τὸν δρόμον συναντήσαμεν πλῆθος ἀγρίους ἀνθρώπους με διάφορα ἀναστήματα καὶ σχήματα, τὴν ὄψιν ὡς φωτίαν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς των μεγάλους με κέρατα εἰς τὰς κεφαλὰς των, καὶ τὴν (143) μορφήν των ὡς σκύλοι ἰσταμένους ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ δρόμου, καὶ ἐν τῷ μέσῳ διαβαίναμεν· ὁ δρόμος ὅμως ἦτον στενὸς καὶ ἀνωφερῆς καὶ εὐθύος· τούτους ἰδοῦσα ἐγὼ καὶ φοβηθεῖσα εἶπον εἰς τοὺς νέους· ὅτι ἐδῶ ὁποῦ με ἐφέρατε θὰ με φάγουν αὐτοὶ· καὶ μοὶ ἀπεκρίθησαν, μὴ φοβῆσαι δὲν σὲ τρώγουν· καὶ παρευθὺς διέταξαν αὐτοὺς λέγοντες· Κρύψατε τὴν μορφήν σας, διὰ ν' ἀπεράση ἡ χάδου· καὶ ἀμέσως ἐν ᾧ ἔστέκοντο ἐκάθισαν ἡσυχοί, βλέποντες ἡμᾶς διαβαίνοντας· ἀλλ' εἰς ὄλο τὸ διάστημα τῆς ὁδοῦ ἦσαν ἐξ αὐτῶν ἐρώτησα λοιπὸν τοὺς νέους, ποῖοι ἦσαν αὐτοὶ καὶ διατὶ εἶχον τοιαύτας μορφάς; μοὶ εἶπον, ὅτι αὐτοὶ εἶναι διάβολοι.

Βαδίζοντες δὲ ἀρκετὸν διάστημα, ἐφθάσαμεν εἰς θύραν τινὰ ἀνεωγμένην, ἔχουσαν ἀνάλογον ὕψος καὶ φάρδος, τῆς ὁποίας τὸ κάλλος ἦτο ἀνεκφραστον· ἐμβάντες δὲ τῆς θυρῆς ἐκείνης, ἐφάνη τόπος εὐθύος καὶ πολλὰ ὠραῖος, κεκοσμημένος με διάφορα χόρτα, ἄνθη, καὶ δένδρα· εἰς τὸν ὁποῖον περιπατοῦντες ἐφθάσαμεν εἰς δένδρον τι εἰς τὸ ὁποῖον ἐστάθημεν· ἀπέναντι δὲ τοῦ δένδρου ἐκείνου ὀλίγον μακρὰν, ἐφάνη γυναῖκα τις ὑπὸ δένδρον καθημένη, ἐπὶ ὠραίου θρονίου, ἔχουσα εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς μητρῆς, καὶ ὠραίαν τὴν ἐνδυμασίαν, εἰς ἣν μοὶ ἔστειλαν οἱ νέοι ἐκεῖνοι νὰ τὴν προσκυνήσω, καὶ νὰ ἀσπασθῶ τὴν δεξιάν της, καὶ ὅτι με δώσει (144/26) νὰ τὸ πάρω, καὶ ὅτι με εἶπῃ νὰ τὸ ἀκούσω· προσελθοῦσα δὲ ἐγὼ, ἔκαμα ὡς μοὶ διέταξαν· αὐτὴ δὲ μοὶ εἶπεν· ἦλθες τέκνον μου; ἦλθον μητέρα· καὶ ἐλυπούμουν, διότι τὴν εἶπον μητέρα, οὐσα ἐγὼ γραῖα, καὶ αὐτὴ νέα καὶ ὠραῖα²². Ἐπειτα μοὶ εἶπε· μὴ λυποῦ τέκνον διὰ τὴν ὧδε ἔλευσίν σου· καὶ ἀμέσως με ἐνεχείρησε κλειδίον τί, τὸ

21. Ἡ περιγραφή τῶν νέων ἀκολουθεῖ τὰ πρότυπα τῆς ἀπεικονίσεως τῶν Ἀρχαγγέλων στὴν εἰκονογραφία τοῦ 18ου-19ου αἰ.

22. Δὲν διευκρινίζεται ἡ ταυτότητα τῆς γυναίκας, ἀλλὰ φαίνεται νὰ ἀναφέρεται στὴν Παναγία.

ὁποῖον ἐσύγκειτο μέρος ἀπὸ χρυσόν, καὶ μέρος ἀπὸ χαλκόν, καὶ μέρος ἀπὸ σίδηρον, καὶ μέρος ἀπὸ ξύλον²³, τὸ ὁποῖον ἔθεσα εἰς τὴν ζώνην μου, καὶ ἐπέστρεψα ὀπίσω εἰς τοὺς νέους· ἐρχομένη δὲ πρὸς τοὺς νέους, με ἠρώτησαν ἂν ἔκαμα ὡς μοι διέταξαν, καὶ τί με εἶπε; καὶ τί με ἔδωκε· τοὺς εἶπον ὅτι με ἔδωκε τὸ κλειδίον· ἤκουσες ἐκεῖνο ὁποῦ σὲ εἶπε; μοι λέγουσι ναί, τοὺς εἶπον· βάλλε τὸ κλειδίον εἰς τὴν ζώνην σου καὶ θὰ μεταβῶμεν λέγουσι.

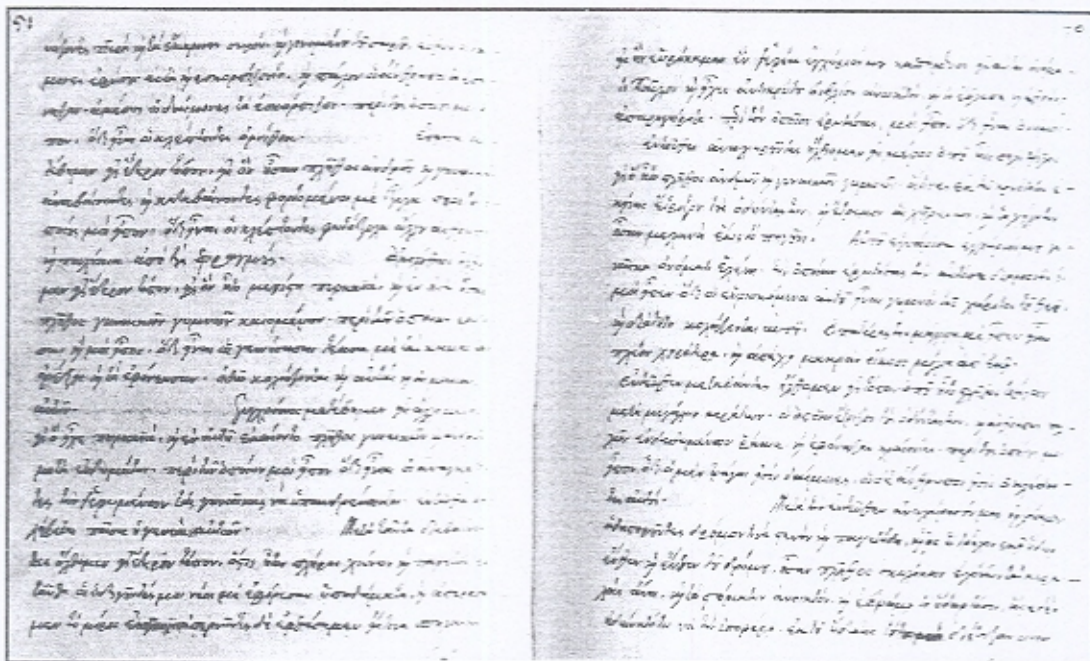
Ἐπειτα ἀρχήσαμεν τὴν ὁδοιπορίαν μέχρις ὅτου ἐφθάσαμεν εἰς ἕτερον τόπον, ὅστις εὐρέθη ὀλίγον ὑψηλότερος, εἰς τὸν ὁποῖον με διέταξαν ἵνα ἀναβῶ ἐπ' αὐτόν, καὶ νὰ ἰδῶ τὰ ἐν αὐτῷ. Ἀναβάσα δὲ εἶδον αὐτὸν εὐθύον καὶ πολλὰ ὠραῖον, ἐστρωμένος με διάφορα χρώματα, εἰς ὃν ἐκάθοντο πλῆθος ἀνθρώπων λαμπροφορημένων μετὰ χρυσῶν στεφάνων εἰς τὰς κεφαλὰς των ἀκτινοβολούντων, δι' ὧν ἐρώτησα τοὺς νέους ποῖοι ἦσαν οἱ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ εὐρισκόμενοι ἄνθρωποι; καὶ μοι εἶπον, ὅτι εἶναι καλόγηροι, οἵτινες ἐφύλαξαν (145) ἀπαρβατῶς τὴν καλογερικὴν.

Ἐκεῖθεν δὲ μεταβαίνωντες ἤλθομεν εἰς ἕτερον τόπον, εἰς ὃν οἱ εὐρισκόμενοι ἄνθρωποι δὲν εἶχον λάμπριν καὶ λαμπρὰν ἐνδυμασίαν, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ τόπος τόσον λαμπρὸς ἐφαίνετο, καὶ εἶχεν ὀλίγα δένδρα. Περὶ τῶν ὁποίων ἐρώτησα καὶ μοι εἶπον, ὅτι καλόγηροι εἶναι οἱ ὁποῖοι δὲν ἐφύλαξαν τόσον καλὰ τὰ καλογερικά χρέη.

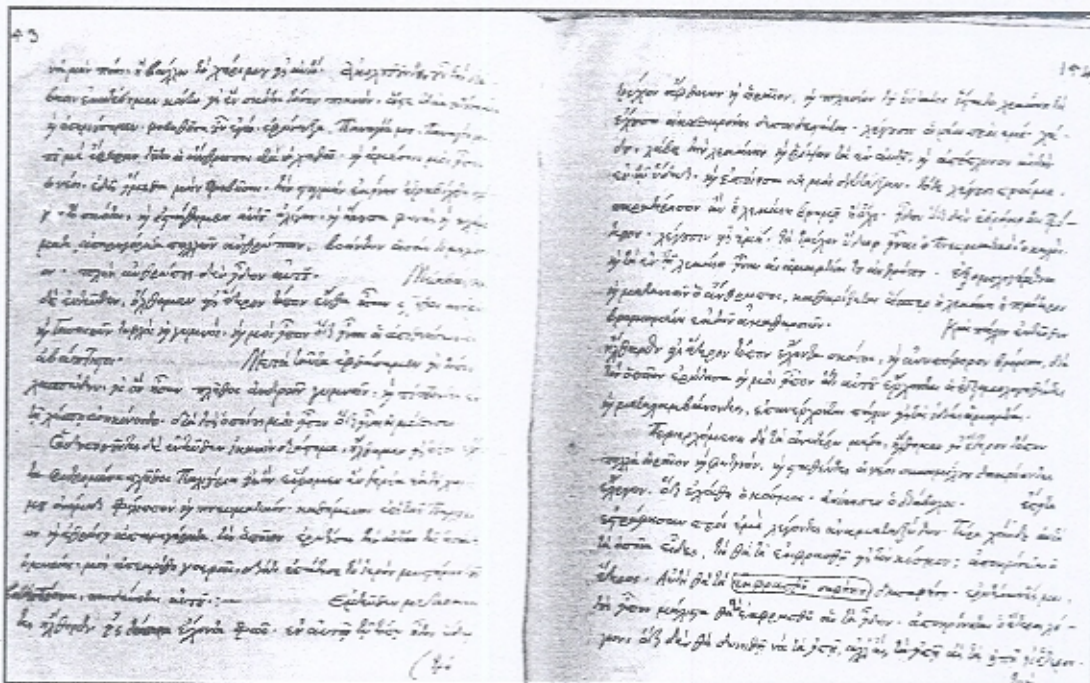
Ἐπειτα ἤλθομεν εἰς ἕτερον τόπον, ὅστις ἦτο μὲν εὐθύος, ἀλλὰ ὄχι χορτώδης καὶ κατάφυτος, εἰς ὃν οἱ εὐρισκόμενοι ἄνθρωποι ἐφόρουν ἐνδύματα μαῦρα καὶ σκοῦφον, περὶ τῶν ὁποίων ἐρώτησα, καὶ μοι εἶπον, ὅτι εἶναι καλόγηροι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐφύλαξαν διόλου τὰ καλογερικά των χρέη²⁴. Μετὰ ταῦτα μετέβημεν ὁδηποροῦντες ἀρκετὸν διάστημα τόπου ἀνωφεροῦς, ἤλθομεν εἰς τόπον τινὰ κατάφυτον ὑψηλὸν καὶ ἐπίπεδον, ἔχων εἶδος κρυσταλοειδὲς μετὰ πολλῆς λαμπρότητος, εἰς ὃν εἶδον ἀνθρώπον τινα ὑψηλοῦ ἀναστήματος καὶ ἀστράπτουσαν ἐνδυμασίαν ἔχων φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του μεγίστην ἀκτινοβολοῦσαν μῆτραν· ἥτις εἶχεν ἐπάνω σταυρὸν χρυσοῦν· ὅστις μετελάμβανε τὸ ἐκεῖ εὐρισκόμενον πλῆθος τῶν ἀνθρώπων· αὐτοῦ μοι εἶπον οἱ δύο νέοι, πῆγαινε καὶ σὺ χάδου νὰ μεταλάβῃς ἐκεῖ ὁποῦ μεταλαμβάνουν οἱ ἄνθρωποι ἐπῆγα λοιπὸν καὶ ἐμετάλαβα (146/27) καὶ ἐγὼ· καὶ ἐπέστρεψα ὀπίσω εἰς αὐτούς. Ἐκεῖθεν ἀναχωροῦντες ἤλθομεν εἰς ἕτερον τόπον πολλὰ λαμπρόν, καὶ ἐστολισμένον με διά-

23. Ἡ περιγραφή τοῦ κλειδίου θυμίζει τὸ ὄνειρο τοῦ Ναβουχοδονόσορ, τὸ ὁποῖο ἐρμήνευσε ὁ Δανιὴλ (Δανιὴλ Β' 31-33): (...) καὶ ἡ πρόσοψις τῆς εἰκόνης φοβερὰ· καὶ ἦν ἡ κεφαλὴ αὐτῆς ἀπὸ χρυσοῦ χρηστοῦ, τὸ στήθος καὶ οἱ βραχίονες ἀργυροῖ, ἡ κοιλία καὶ οἱ μηροὶ χαλκοῖ, τὰ δὲ σκέλη σιδηρᾶ, οἱ πόδες μέρος μὲν τι σιδήρου, μέρος δὲ τι ὀστράκινον. Παρὰ τὴν ἔμφαση ποῦ δίδεται στὸ θέμα τοῦ κλειδίου, στὴν ἐξέλιξη τῆς ἱστορίας δὲν παίζει κάποιο ρόλο.

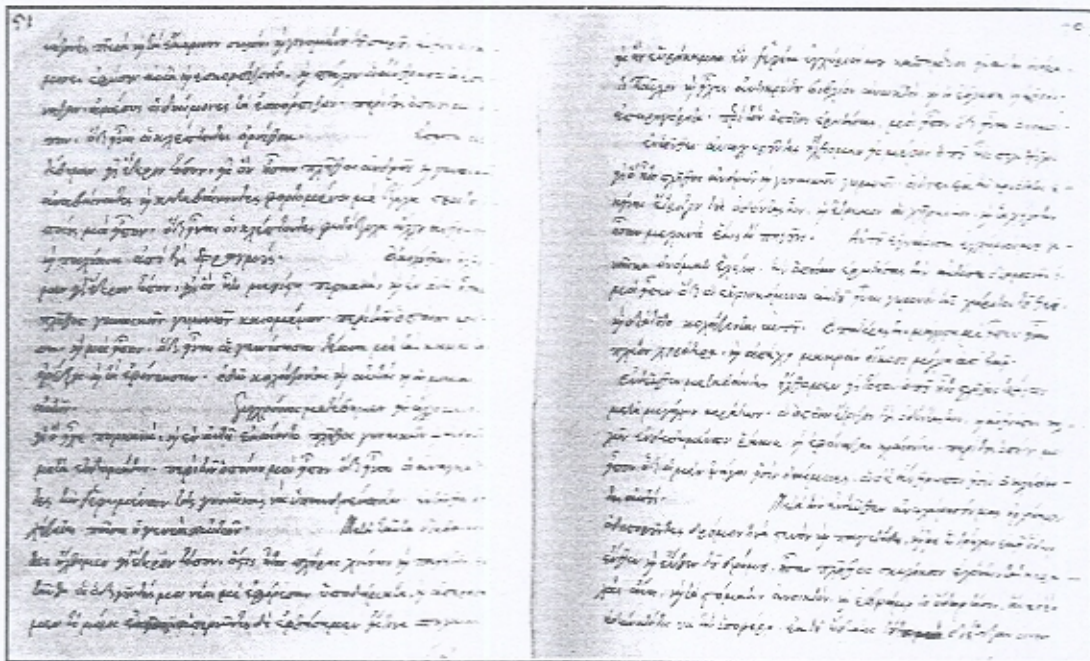
24. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι καὶ τὶς τρεῖς κατηγορίες τῶν καλογήρων τίς παρουσιάζει νὰ βρίσκονται στὸν Παράδεισο. Βλ. καὶ τὴν σ. 156, ὅπου ἐξαιρεται ὁ ρόλος τῶν καλογήρων στὸν χριστιανικὸ κόσμιο.

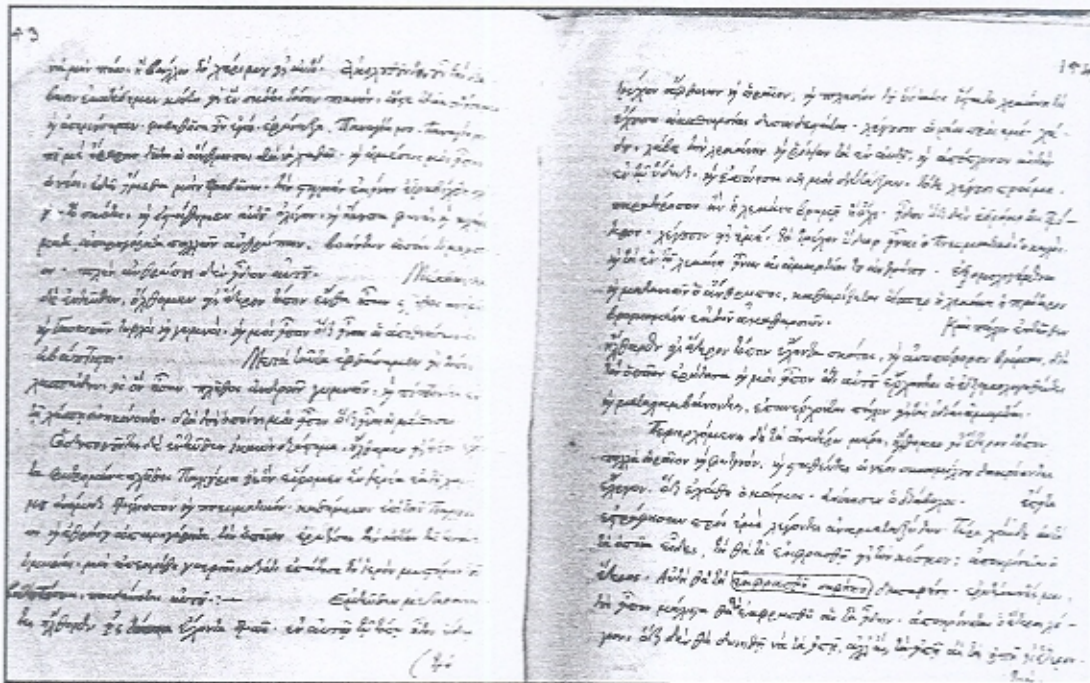
Εἰκ. 10. Μονὴ Βατοπεδίου. Κώδηξ 780, φ. 29β, 30α (σ. 151-152).

Εἰκ. 11. Μονὴ Βατοπεδίου. Κώδηξ 780, φ. 30β, 31α (σ. 153-154).

Εἰκ. 10. Μονή Βατοπεδίου. Κώδηξ 780, φ. 29β, 30α (σ. 151-152).

Εἰκ. 11. Μονή Βατοπεδίου. Κώδηξ 780, φ. 30β, 31α (σ. 153-154).

φορα χόρτα καὶ δένδρων μετὰ ἀνθέων καὶ καρπῶν ὠραίων· εἰς δὲ ἦσαν πλῆθος ἀνθρώπων λαμπροφορημένων μετὰ λευκῶν ἐνδυμάτων. Αὐτοῦ εἶδον ἄνθρωπον λαμπροφορημένον μετὰ Ἱερατικῆς στολῆς, ἣτις ἦτον πλήρης ἀπὸ ἀμετρήτων ὀφθαλμῶν, καὶ ἐμοίραζεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀντίδωρον²⁵· μοὶ ἔστειλαν καὶ ἐμένα οἱ νέοι, ἵνα ὑπάγω νὰ ἀσπασθῶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, πλὴν ἀντίδωρον νὰ μὴν λάβω· οὕτως οὖν ἠκολούθησα ὡς ἐδιδάχθην· καὶ ἐπανήλθον ὀπίσω εἰς αὐτούς· καὶ ἐρχομένη μοὶ εἶπον· ἄς μεταβῶμεν ἤδη καὶ εἰς τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκονται οἱ κοσμικοὶ καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου· Μεταβαίνοντες διὰ τὸν τόπον τῶν κοσμικῶν ἤλθομεν εἰς τόπον τινά, εἰς τὸν ὅποιον εἶδον πλῆθος ἀνθρώπων ἐνδυμένων μετὰ ἐνδυμάτων κοκκίνων, καὶ ἐχόντων πτέρυγας εἰς τὰ πλάγια τους, καὶ ἐστέκοντο πλησίον ἀλλήλων μὲ ἐσταυρωμένας χεῖρας· Ἀκολούθως ἐφθάσαμεν εἰς ἕτερον τόπον πολλὰ ὠραῖον καὶ τερπνόν, ὅστις ἦτο κατάφυτος ὑπὸ καρπίμων δένδρων ἐχόντων καρπούς καὶ ἄνθη διάφορα, εἰς δὲ ἦσαν πλῆθος ἀναρίθμητον ἀνθρώπων στεκόντων κύκλῳ τοῦ τόπου ἐκείνου μὲ οἶον ἐνδυμα εἶχεν ἕκαστος· καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ χοροῦ ἐκείνου εἶδον (147) καὶ τὸν ἀδελφόν μου Γιαννάκην· μεθ' οὗ καὶ συνωμίλησα²⁶· ἔπειτα μοὶ εἶπον οἱ νέοι· εἶδες τοῦτον τὸν τόπον; μάλιστα εἶπον· τοῦτος ὁ τόπος τῶν δικαίων κοσμικῶν εἶναι· Ἐπειτα μετέβημεν εἰς ἄλλον τόπον, εἰς τὸν ὅποιον ἦτον καὶ ἐκεῖ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν εἶχον κίονια καὶ ἐστηρίζοντο· οἱ δὲ δένδρα καὶ στηριζόμενοι ἐκάθηντο ὑποκάτω· καὶ ἄλλοι τραπέζια ἔμπροσθέν των μὲ λειτουργίαις²⁷, καὶ ἄλλοι χρωματιστὴν γῆν καὶ ἐκάθοντο· περὶ τῶν ὁποίων ἐρώτησα, καὶ μὲ εἶπον, ὅτι οἱ μὲν τὰ κίονια ἔχοντες, εἰσὶν οἱ ποιοῦντες σαρανταλείτουργα, καὶ οἱ τὴν χρωματιστὴν γῆν, οἱ μετανίζοντες²⁸ καὶ νηστεύοντες, καὶ οἱ ὑπὸ τῶν δένδρων καθήμενοι καὶ τὰς τραπέζας ἔχουσι μετὰ λειτουργιῶν, εἰσὶν οἱ ἐλέημοσύνας καὶ παρῶρησίας²⁹ ποιοῦντες.

Μεταβάντες δὲ τοῦ τόπου τούτου ἤλθομεν εἰς ἕτερον τόπον, ὅστις ἦτο περιτειχισμένος μὲ <χρώματα>³⁰ χαμιλὸν τεῖχος, καὶ θύραν ἔχον μέτριον, εἰς ἣν ἐκάθητο γέρων τις λευκομάλης καὶ σεβάσμιος, καὶ ἐκράτει εἰς τὰς χεῖράς του τρία κλειδιά· ἄνωθεν δὲ τοῦ καθίσματός του ἦτον φυτρομένη μία μηλέα ἣ ὁποία εἶχεν ὠραῖα μήλα καὶ χρυσοκόκκινα· ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐζήτησα νὰ κόψω,

25. Οἱ σκηνές τῆς μεταλήψεως καὶ τοῦ ἀντιδώρου φαίνεται νὰ εἶναι ἐπηρεασμένες ἀπὸ τὶς τοιχογραφίες τῆς μεταλήψεως καὶ τῆς μεταδόσεως.

26. Ὁ τρόπος ἀναφορᾶς στὸν Γιαννάκη ἀφήνει νὰ διαφανεῖ ὅτι εἶχε ἀναπτυχθῆ ἤδη ἡ ἔλλογη ἀδελφική σχέση ὅταν αὐτὸς πέθανε.

27. Οἱ «λειτουργίες», τὰ λεγόμενα πρόσφορα.

28. «Οἱ μετανίζοντες», οἱ προσευχόμενοι καὶ παραλλήλως ποιοῦντες «μετάνοιες», δηλαδὴ διαδοχικὲς βαθεῖς γονυκλισίες.

29. «Ἡ παρρησία» = ἡ πρόκληση ἐκκλησιαστικῶν εὐχῶν ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων.

30. Ἡ λέξη διεγράφη.

καὶ μοὶ ἐμπόδισαν οἱ δύο νέοι. Ὁ περιτειχισμένος οὗτος τόπος ἦτο πλήρης ὑπὸ ἀνεκδιηγίτου ὠραιότητος καὶ καλλονῆς, κατάφυτος ὑπὸ ὠραίων δένδρων καὶ καρπῶν καὶ ἀνθέων εὐώδων· εἰς ὃν ἦσαν πλῆθος πολὺ (148/28) καὶ ἀμετρήτων μικρῶν παιδίων, τὰ ὅποια περιέτρεχον ἄνω κάτω χαιρόμενα· περὶ τῶν ὁποίων ἐρώτησα καὶ μοὶ εἶπον, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ τόπος τῶν μικρῶν παιδίων· εἶχον καὶ ἐγὼ ἀδελφὸν μικρὸν Ἀθανάσιον ὀνόματι, καὶ παρετήρησα νὰ τὸν ἰδῶ, πλὴν δὲν τὸν ἐγνώρισα³¹.

Περιελθόντες δὲ τὰ ἀνωτέρω μέρη ἐξήλθομεν πάλιν ἐκ τῆς θύρας, ἐξ ἧς εἰσήλθομεν κατ' ἀρχάς· καὶ ἐξερχόμενοι τῆς θύρας μοὶ εἶπον οἱ δύο νέοι, ὅτι τώρα θὰ μεταβῶμεν καὶ εἰς τὰ κολαστήρια.

Ἡ εἰς τὰ κολαστήρια διάβασις.

Ἐξερχόμενοι ὀδηποροῦντες κατωφερῆς τοῦ τόπου· καὶ ἐφθάσαμεν εἰς θύραν τινὰ μεγάλην, εἰς ἣν ἴσαντο ἄνθρωποι μεγαλόσωμοι ἔχοντες τὰς ὄψεις ὁμοίας τῶν πρώτων, εἰς οὓς εἶπον οἱ νέοι ὀπισθοφορήσατε, διότι θὰ ἀπεράσῃ ἡ χάδου νὰ ἰδῆ τὰ κολαστήρια· ἐμβάντες δὲ ἔσω τῆς θυρῆς, εἶδον τὸν τόπον σκοτεινὸν ὡς ἡ ὥρα μισῆ τῆς νυκτός· ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ἦσαν πλῆθος ἀνθρώπων ὀδυρωμένων καὶ βοώντων, οἵτινες ἐτύπτοντο ὑπὸ τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων δαιμόνων μὲ διάφορα ὄργανα τὰ ὅποια ἐβάσταζεν ἕκαστος. Αὐτοῦ ἐγνώρισα ἐγγώριόν μου τινὰ ὀνόματι Παντελεῆ· ὅστις ἦτον ἀλευρομυλωνᾶς· τοῦτον εἶχον εἰς τὴν ῥάχην του μυλώπετραν τινὰ καὶ τὸν ἔσπροχον μὲ τὰ καμάκια οἱ δαίμονες, διὰ τὸν ὁποῖον ἐρωτήσας, διὰ τί ἦτον εἰς τοσοῦτον δεινὴν τιμωρίαν, μοὶ ἀπήντησαν οἱ νέοι (149) διότι ἔκλεπτε, καὶ ὁ τόπος τοῦτος εἶναι τῶν κλεπτῶν. Μετὰ ταῦτα πλαγίως πῶς ὀδεύοντες ἦλθομεν εἰς ἕτερον τόπον, ὅστις δὲν εἶχε θύραν· εἰς τὸν ὁποῖον εἶδον παρόμοιον πλῆθος ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων οἱ δαίμονες εἶχον καβάλα καὶ τοὺς ἐδάγκοναν· καὶ ἄλλοι ὀπισθεν τοὺς ἐκεντοῦσαν μετὰ καμάκια· καὶ αὐτοὶ ἔκλαιον φωνάζοντες· περὶ τῶν ὁποίων ἐρώτησα τίνες ἦσαν; καὶ μοὶ εἶπον ὅτι εἶναι ἐκεῖνοι ὅπου ἐφόνευσαν ἀνθρώπους· ἔπειτα μοὶ εἶπον οἱ δύο νέοι· ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ βλέπω καλά, καὶ νὰ εἰπῶ εἰς τὸν κόσμον ὅσα ἰδῶ. Ἐκεῖθεν δὲ καταβάντες εἰς ἕτερον τόπον εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν πλῆθος γυναικῶν συμπεπλεγμένων μετὰ δαιμόνων, τὰς ὁποίας εἶχον οἱ δαίμονες προύμητας καὶ αὐτοὶ ἦσαν καβάλλα· καὶ ἄλλοι ἐξ αὐτῶν τὰς ἔρῶριπτον ἐπάνω βραστόν νερόν· καὶ ἄλλοι τὰς ἐκεντοῦσαν μετὰ καμάκια· καὶ αὐταὶ ἐφώναζαν κλαίοντες· περὶ τὰς ὁποίας ἐρώτησα, ποῖα ἦσαν τὰ σφάλματα αὐτῶν; καὶ μοὶ εἶπον ὅτι εἶναι αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι ὅπου φέρνουσι τὰ τέκνα τὸν εἰς τοὺς μάντις καὶ τὰ μαντεύουν· αὐτοῦ ἐγνώρισα καὶ μίαν ἐγγώριόν μου ὀνόματι σαββάτο, τὴν ὁποῖαν εἶχον οἱ δαίμονες καβάλλα καὶ τὴν ἐδάγκονον εἷς ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους, καὶ εἷς ἐκ τοῦ ἑτέρου· καὶ αὐτὴ ἐφώναζε κλαίονσα. ἔπειτα κατεβήμεν εἰς

31. Ὁ Ἀθανάσιος, προφανῶς, ἀπέθανε σὲ παιδικὴ ἡλικία.

ἄλλο μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν καὶ ἐκεῖ πλῆθος γυναικῶν, τῶν ὁποίων τὰ πρόσωπα ἔγδερνον (150/129) οἱ δαίμονες, καὶ αὐταὶ ἔκλαιον· περὶ τῶν ὁποίων ἐρώτησα, καὶ μοὶ εἶπον ὅτι ἦσαν αἱ καλλωπίζουσαι τὰ πρόσωπα μὲ τὸ ψεμεῖθιον διὰ τὰ πλανῶσι τοὺς νέους. Ἀκολούθως ὁδηποροῦντες κατωφερές πως ἐφθάσαμεν εἰς ἕτερον τόπον, ὅστις ἐφαίνετο ὡς εἶδος λασπώδης λίμνη, εἰς ἣν ἦσαν καθήμενοι πλῆθος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, καὶ ἔκλαιον ἀπαρηγόρητα· ἐρώτησα περὶ αὐτούς, καὶ μοὶ εἶπον ὅτι εἶναι οἱ φιλάργυροι καὶ αὐτοῦ ἐγνώρισα δύο ἐγγωρίους μου, ὀνόματι Βασίλειος καὶ Σουλτάνα· οἵτινες μοὶ ὁμίλησαν λέγοντες, ὅτι ἅμα ὑπάγης χάδου εἰς τὸν κόσμον τὰ εἰπῆς ὅτι οἱ φιλάργυροι ἐδῶ κολάζονται· Μεταβάντες ἐκεῖθεν εἰς ἕτερον τόπον, εἰς ὃν ἦσαν φυτρομένα παλιούρια, ἔνθα εὐρίσκοντο πλῆθος ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐγνώρισα ἐγγωρίον μου τινὰ ὀνόματι Νικόλαον, τὸν ὁποῖον εἶχον οἱ δαίμονες φορτωμένον ἐν σχοινίον μέγαλον, καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ ἦτον ἐν ζευγος βόδια μεγάλα ἔχονα κέρατα ὀπισθοφερῆ, καὶ ἔτραβοῦσαν ἐν μέγαλον ξύλον, καὶ ἠκολούθουν τὸν ὀρθήντα Νικόλαον· καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ καὶ τῶν βοδίων, δαίμονες ἔτυπτον αὐτὸν καὶ τὰ βόδια, καὶ αὐτὸς ἔτρεχε βιαίως κατὰ Ἰδρωμένος· περὶ τῶν ὁποίων ἐρώτησα, καὶ μοὶ εἶπον ὅτι εἶναι ἐκεῖνοι οἵτινες κλέπτουσι τῶν ξένων τὰ ξύλα καὶ τὰ πολλοῦσιν εἰς τοὺς ἐμπόρους. Μεταβάντες δὲ εἰς ἄλλο μέρος, εἰς ὃ ἦσαν πλῆθος ἀνδρῶν μετὰ δαιμόνων συ- (151) νάζοντες περὰ καὶ τὰ ἔκαμνον σωρὸν καὶ γινομένου τοῦ σωροῦ, εὐθύς οἱ δαίμονες ἐφύσουν αὐτὰ καὶ ἐσκορπίζοντο· καὶ πάλιν οἱ ἄνθρωποι τὰ ἐσύναζαν, ἀμέσως οἱ δαίμονες τὰ ἐσκορπίζον· περὶ τοὺς ὁποίους μοὶ εἶπον, ὅτι εἶναι οἱ κλέπτοντες ὀρνίθια. Ἐπειτα μετέβημεν εἰς ἕτερον τόπον, εἰς ὃν ἦσαν πλῆθος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες φορτομένοι μὲ ξύλα· περὶ τοὺς ὁποίους μοὶ εἶπον, ὅτι εἶναι οἱ κλέπτοντες φωτόξυλα ἄλλου ἀνθρώπου καὶ παλούκια ἀπὸ τοὺς φραγμούς. Ἀκολούθως ἤλθομεν εἰς ἕτερον τόπον, εἰς ὃν ἦτο μεγίστη πυρκαϊά, καὶ ἐν αὐτῇ ἦσαν πλῆθος γυναικῶν γυμνῶν καιομένων· περὶ τῶν ὁποίων ἐρώτησα, καὶ μοὶ εἶπον, ὅτι εἶναι αἱ γεννήσασαι τέκνα μὲ τὰς κακὰς τῶν ὀρέξεις καὶ τὰ ἐφόνευσαν· ἐδῶ κολάζονται καὶ αὐταὶ καὶ αἱ μάμαις αὐτῶν. Συγχρόνως μετέβημεν εἰς ἄλλο μέρος εἰς ὃ εἶχε πυρκαϊά, καὶ ἐν αὐτῇ ἐκαίοντο πλῆθος γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν μετὰ ἐνδυμάτων· περὶ τῶν ὁποίων μοὶ εἶπον ὅτι εἶναι οἱ ἀναγκάζοντες τῶν Ἰερωμένων τὰς γυναῖκας τὰ ὑπανδρεύονται· ἐνταῦθα κολάζεται πᾶσα ἡ γενεὰ αὐτῶν. Μετὰ ταῦτα διαβαίνοντες ἤλθομεν εἰς ἕτερον τόπον, ὅστις ἦτον πλήρης χιώνων καὶ παγετῶν. ἐνταῦθα οἱ ὁδηγοῦντές μοι νέοι μὲ ἐφόρεσαν ὑποδήματα, καὶ ἀπεράσαμεν τὸ μέρος ἐκεῖνο· ἀπερνῶντες δὲ ἐφθάσαμεν εἰς τινα σπηλαίαν, (152) εἰς ἣν εὐρήκαμεν ἐν Ἱερέα ἐγγωρίον μου καθήμενον εἰς αὐτὴν ὀνόματι Παῦλον καὶ εἶχεν ἀντικρύτου βιβλίον ἀνοικτόν, καὶ τὸ ἔβλεπε καὶ ἐθρήνει ἀπαρηγόρητα· περὶ τὸν ὁποῖον ἐρωτήσας, μοὶ εἶπον ὅτι εἶναι ὁ νόμος.

ἐντεῦθεν ἀναχωροῦντες ἤλθομεν εἰς μέρος ὁποῦ ἦτο πολὺ ψῦχος, εἰς δὲ ἦτο πλῆθος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν γυμνῶν· οἵτινες ἐκ τῆς κρυότητος ἐκείνης ἔτριζον τοὺς ὀδόντας των, καὶ ἔτρεμον αἱ χεῖρες των, καὶ τὰ χεῖλη των ἦσαν μελανὰ ἕως τὸ πηγοῦνι. Αὐτοῦ ἐγνώρισα ἐγχωρίον μου γυναικῆ ὀνόματι Ἑλένη, τὴν ὁποίαν ἐρωτήσας τὴν αὐτόσε διαμονῆς της, μοὶ εἶπεν ὅτι οἱ εὐρισκόμενοι αὐτοῦ εἶναι γυμνοὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κολάζονται αὐτοῦ· ὁ πατέρας της μάλιστα μὲ εἶπεν εἶναι πλέον χειρότερα, καὶ ἀπέχει μακρὰν εἴκοσι μίλια ἀπ' ἐκεῖ.

Ἐντεῦθεν μεταβάντες ἤλθομεν εἰς τόπον ὁποῦ ἦτο πλῆθος τράγων μετὰ μεγάλων κεράτων· οἱ ὅποιοι ἔτριζον τοὺς ὀδόντας των, καὶ ἀνθρώπων πολλῶν ἐνδεδυμένων ράκια, καὶ ἐφόραζαν κλαίοντες· περὶ τοὺς ὁποίους μοὶ εἶπον ὅτι οἱ μὲν τράγοι εἰσὶν δαίμονες, οἱ δὲ ἄνθρωποι εἰσὶν οἱ κλέπτοντες αὐτούς³². Μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀναχώρησίν μας ἠρχήσαμεν ὀδηποροῦντες δρόμον τινὰ στενὸν καὶ παγετώδη, καὶ εἰς τὸ τρέχον ἐκεῖ ὕδωρ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ δρόμου, ἦσαν πλῆθος σκολήκων ἐχόντων τὰς κεφαλὰς ἄνω, καὶ τὸ στόμα των ἀνοικτόν, καὶ ἐβρῶμι τὸ ὕδωρ τόσον, ὥστε δὲν ἠδύνατό τις νὰ τὴν ὑποφέρει· ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου μοὶ διέταξαν οἱ νέοι (153) νὰ μὴν πίω, ἢ βάλω τὸ χέρι μου εἰς αὐτό. Ἀκολουθοῦντες οὖν τὴν διάβασιν ἐκατέβημεν κάτω εἰς ἓν σκότος τόσον πικνόν, ὥστε τὸ ἀκουντούσαμεν³³ καὶ ἀπερνούσαμεν· φοβηθῆσα οὖν ἐγὼ ἐφώναξα, Παναγία μου, Παναγία μου· ποῦ μὲ ἔφεραν τοῦτοι οἱ ἄνθρωποι διὰ νὰ χαθῶ· καὶ ἀμέσως μοὶ εἶπον οἱ νέοι, ἐδῶ εἴμεθα, μὴν φοβῆσαι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐτραβίχθη ὀλίγον τὸ σκότος, καὶ ἐστάθημεν αὐτοῦ ὀλίγον· καὶ ἤκουσα φωνὰς καὶ κλάμματα ἀπαρηγόρητα πολλῶν ἀνθρώπων, βοῶντων ὡσὰν τὸ μελίσσιον· πλὴν ἀνθρώπους δὲν εἶδον αὐτοῦ. Μεταβάντες δὲ ἐντεῦθεν, ἤλθομεν εἰς ἕτερον τόπον ἔνθα ἦσαν πλῆθος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τυφλοὶ καὶ γυμνοί, καὶ μοὶ εἶπον ὅτι εἶναι οἱ ἀποθνήσκοντες ἀβάπτιστοι. Μετὰ ταῦτα ἐφθάσαμεν εἰς τόπον λασπώδη, εἰς ὃν ἦσαν πλῆθος ἀνδρῶν γυμνῶν, καὶ πίπτοντες ἐν τῇ λάσπῃ ἐσηκόνοντο· διὰ τοὺς ὁποίους μοὶ εἶπον ὅτι εἶναι οἱ μέθυσοι.

Ἐδηποροῦντες δὲ ἐντεῦθεν ἰκανὸν διάστημα, ἤλθαμεν εἰς τόπον ἔχοντα φυτρομένα πλῆθος Παλιούρια εἰς ὃν εὔρομεν ἐν Ἱερέα ἐκ τοῦ χωρίου μου ὀνόματι Φίλιππον καὶ πνευματικόν, καθήμενον ἐπὶ τῶν Παλιουριῶν καὶ ἐθρῆνει ἀπαρηγόρητα· τὸν ὁποῖον ἐρωτήσας τὴν αἰτίαν τῆς τοσαύτης τιμωρίας, μοὶ ἀπεκρίθη γοερῶς, διότι ἐπάτησε τὸ ἱερὸν μυστήριον τῆς βαπτίσεως, παιδεύεται αὐτοῦ· –Ἐντεῦθεν μεταβαίνοντες ἤλθομεν εἰς τόπον ἔχοντα φῶς· ἐν αὐτῷ τῷ

32. Τὸ κείμενο φαίνεται νὰ εἶναι ἀτελές. Πιθανῶς ἀναφέρεται σὲ κλέπτες τράγων.

33. Προφανῶς «ἐξευγενισμένη» μορφή τοῦ τύπου «γδούσαμι», τοῦ ρήματος «γδῶ = σκουντῶ, σμπρῶνω». Τὸ οὐσιαστικὸν εἶναι «γδίνα» (ή) = σμπρωξιά. Λέξεις κοινῆς στὴ Χαλκιδική, καὶ ὄχι μόνον· βλ., π.χ. Φίλιππος Ἀθ. Τάσιος, «Γλωσσάριον τοῦ Πολυγύρου», Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς, τ. 37-38 (1982-1983), σ. 43.

τόπω ἦτον ὕδωρ (154/31) τρέχον ἄφθονον καὶ ὠραῖον, καὶ πλησίον τοῦ ὕδατος ἴστατο λεκάνη τις ἔχουσα ἀκαθαρσίας δυσωδεστάτας· λέγουσιν οἱ νέοι πρὸς ἐμέ· χάδου, λάβε τὴν λεκάνην καὶ ῥύψον τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ ἀπόπλυνον αὐτὴν ἐν τῷ ὕδατι καὶ ἐποίησα ὡς μοι διέταξαν· τότε λέγουσι πρὸς με· παρατήρησον ἂν ἡ λεκάνη βρωμῇ ἢ ὄχι· εἶδον ὅτι δὲν ἐβρώμει ὡς Πρότερον· λέγουσιν εἰς ἐμέ· τὸ τρέχον ὕδωρ εἶναι ὁ Πνευματικὸς ὁ καλός, καὶ τὰ ἐν τῇ λεκάνῃ εἶναι αἱ ἁμαρτίαι του ἀνθρώπου· ἐξομολογούμενος καὶ μετανοῶν ὁ ἄνθρωπος, καθαρίζεται ὡστερ ἡ λεκάνη ἢ πρότερον βρομισμένη ἐκ τῶν ἀκαθαρσιῶν³⁴. Καὶ πάλιν ἐντεῦθεν ἤλθομεν εἰς ἕτερον τόπον ἔχοντα σκότος, καὶ ἀνυπόφορον βρόμαν, διὰ τὸν ὅποιον ἐρώτησα καὶ μοι εἶπον ὅτι αὐτοῦ ἔρχονται οἱ ἐξομολογηθέντες καὶ μεταλαμβάνοντες, ἐπανέρχονται πάλιν εἰς τὰς ἰδίας ἁμαρτίας.

Περιορχόμενοι δὲ τὰ ἀνωτέρω μέρη, ἤλθομεν εἰς ἕτερον τόπον πολλὰ ὠραῖον καὶ φωτεινόν, καὶ σταθέντες οἱ νέοι συνωμίλουν δακρύνοντες ἔλεγον, ὅτι ἐχάθη ὁ κόσμος· ἐνίκησεν ὁ διάβολος. ἔπειτα ἐστράφησαν πρὸς ἐμέ λέγοντες ἀναμεταξύ των· Τώρα χάδου αὐτὰ τὰ ὅποια εἶδες, τίς θὰ τὰ ἐκφρασθῇ εἰς τὸν κόσμον; ἀποκρίνεται ὁ ἕτερος. Αὐτὴ θὰ τὰ <ἐκφρασθῇ σαφήση>³⁵ διασαφήση· ἐρωτήσαντές μοι, τοὺς εἶπον μάλιστα θὰ τὰ ἐκφρασθῶ ὡς τὰ εἶδον· ἀποκρίνεται ὁ ἕτερος λέγων, ὅτι δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ τὰ εἰπῇ, ἀλλ' ἂς τὰ εἰπῇ εἰς ἕτερον, τινά, (155) καὶ αὐτὸς θὰ τὰ εἰπῇ μετὰ τούτων δέ, εἶπον ἐγὼ <πρὸς αὐ>³⁶ κατὰ νοῦν. τί ἁμαρτία εἰς ἐμέ; ἐκ νεότητός μου δὲν συνωμίλησα μετὰ Τούρκων, καὶ εἰς τὰ γηρατεία μου ἠξιώθην συνωμιλίας μετ' αὐτῶν; ἀμέσως λοιπὸν μοι εἶπον. τί λέγεις, ὅτι μετὰ Τούρκων συνομιλεῖς; ἡμεῖς δὲν εἴμεθα Τούρκοι ἀλλ' ὁ μὲν εἶναι ἐκεῖνος ὁποῦ σὲ φυλάττει ἐκ τοῦ καιροῦ τῆς Γεννήσεώς σου³⁷, ὁ δὲ εἶναι φίλος σου, καὶ <ὄνομά του>³⁸ καλεῖται Ἰωάννης³⁹· καὶ μακάριος ἔσται ἐκεῖνος ὁ Ἱερεὺς ὁποῦ ὁμολογήσῃ αὐτὰ ἐπ' ἄμβωνος διότι ἐχάθη ὁ κόσμος· ἐκέρδησεν αὐτὸν ὁ Σατανᾶς ὁ διάβολος καὶ λυπούμεθα πολὺ δι' αὐτό. Ταῦτα ἔλεγον μετὰ δακρῶν.

Ἐντεῦθεν ἀναχωροῦντες ἤλθομεν εἰς ἕτερον τόπον, ἔνθα εὐρήκαμεν ἐγγώριόν μου τινὰ γυναῖκα ὀνόματι Εὐπραξίαν μοναχὴν, ἣτις κρατοῦσα εἰς τὰς χεῖράς της δίκηλλαν, καὶ ἔσκαπτε μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ ἰδρωτός· τὴν ὁποῖαν ἐρωτήσας⁴⁰ διὰ τὸν τρόπον τὸν ὅποιον ἦτο, μοι ἀπεκρίθη, ὅτι σκάπτω ἵνα βάλ-

34. Στὴν ἀφήγησι αὐτῇ ἡ περιγραφὴ ἀλλάζει ὕφος καὶ γίνεται διδακτικὴ μὲ παραβολικὸν τρόπο.

35. Διαγράφηκαν οἱ λέξεις.

36. Διαγράφηκαν οἱ λέξεις.

37. Ἀναφέρεται στὸ φύλακα ἄγγελο ἑνὸς ἐκάστου.

38. Διαγράφηκαν οἱ λέξεις.

39. Προφανῶς ἐννοεῖ τὸν Ἰωάννη Πρόδρομο, στὸν ναὸ τοῦ ὁποίου στὴν Ποταμιά ὑπηρετοῦσε ἡ Χάδου.

40. Ἡ ἀρσενικοῦ γένους μετοχὴ εἶναι μία ἐνδειξη καὶ τοῦ γένους τοῦ συντάκτου τοῦ κειμένου.

λω τὸν ὄρον εἰς τὸ χωράφι, τὸ ὁποῖον ἔλαβον εἰς τὴν ψυχὴν μου, καὶ πασχίζω νὰ τὸ βάλλω εἰς τὸν διορισμένον τόπον του⁴¹. Ἐντεῦθεν ἀναχωροῦντες ἤλθομεν εἰς ἕτερον τόπον εἰς ὃν συναντήσαμεν γιγαντιαῖον τινὰ καὶ ἀλλόκοτον θηρίον, ἐξ οὗ φοβηθεῖσα εἶπον εἰς τοὺς νέους· τὸ θηρίον τοῦτο θὰ μὲ καταπῆ· μὴ φοβῆσαι λέγουσιν ὑπάρχοντες ἡμεῖς. Ἀκολοῦθως λέγουσι πρὸς τὸ θηρίον ἐκεῖνο. Διάβολε κρύψον τὴν μορφήν σου, διὰ νὰ εἰπῆς πρὸς τὴν χάδου ὄλας σου τὰς (156/32) κατεργαζομένας μηχανὰς σου κατὰ τῶν χριστιανῶν. Τότε λέγει πρὸς ἐμὲ ὁ διάβολος. Γραῖα, ἡμεῖς ἔχομεν μεγίστην ἀντιζηλίαν κατὰ τῶν Μοναχῶν, διότι αὐτοὶ μέλλουν νὰ καθέξουν τὴν πρότερον ἀγγελικὴν μας θέσιν⁴² καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀναγκαζόμεθα νὰ ἀποπλανήσωμεν αὐτοὺς νὰ ἐκπέσωσι τοῦ βαθμοῦ των, πολλὰ καὶ διάφορα μέσα ποιῶντες μέχρι τῆς ἀποπλανήσεως τούτων· ἀλλὰ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μᾶς κόπτουσι τὰ σχοινία μὲ τὰ ὁποῖα τραβοῦμεν αὐτοὺς πρὸς τὸ θέλημά μας· εἰσερχόμεθα ἐν τοῖς Μοναστηρίοις αὐτῶν, καὶ ἐρεθίζομεν αὐτοὺς νὰ ἔρχονται εἰς διενέξεις καὶ ἔριδας ἀναμεταξύ των ἐμβαίνομεν εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ ἀναγκάζομεν τοὺς λειτουργοῦντας Ἱερεῖς νὰ θυμώνουν ἢ νὰ λανθάνουν τὰ περὶ τῆς λειτουργίας.

Ἐπομένως ἐρχόμεθα πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς, καὶ σκοτίζομεν τὸν νοῦν αὐτῶν ἵνα ἀγαπῶσι τὰ χρήματα, καὶ νὰ πράττουναι ἄδικες κρίσεις, καὶ παράνομα πράγματα. Ἐρχόμεθα πρὸς τοὺς κοσμικοὺς εἰς τὰ ἀνδρόγυνα καὶ βάζομεν μάχας μεταξὺ αὐτῶν, ὥστε ἡ γυνὴ νὰ φαίνεται ἄσχημος καὶ κακότροπος πρὸς τὸν ἄνδρα, διὰ νὰ χωρίζονται ἢ φονεύονται. Ὁμοίως εἰσερχόμεθα καὶ πρὸς τοὺς ληστὰς καὶ φονεῖς, καὶ ἀναγκάζομεν αὐτοὺς νὰ κλέπτωσι, νὰ φονεύωσι, καὶ νὰ τρέχωσιν εἰς τὰ δικαστήρια. Προσέτι ἐμβαίνομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ σχολεῖα, καὶ ἀναγκάζομεν τοὺς μαθητὰς νὰ φλυναλογῶσι καὶ νὰ μὴ ἀ- (157) ναγινώσκωσι διὰ νὰ τοὺς τιμωρῇ ὁ διδάσκαλος νὰ θυμώσουν οἱ γονεῖς των κατὰ τοῦ διδασκάλου, καὶ νὰ ἔλθουν εἰς ἔριδας μετ' αὐτοῦ· διότι πολὺ πικρενόμεθα ὅταν αὐτοὶ μανθάνουν γράμματα. Ὁμοίως ἀναγκάζομεν καὶ τὰς ἐν τῇ κοιλίᾳ των ἐχοῦσας γυναικὰς ἐμβρυα νὰ τὰ βλασφημῶσι παραδιδόμενα εἰς ἡμᾶς. Πλησιάζομεν ἐπίσεις πρὸς τοὺς ἐξενυγμένους βόας, καὶ φαινόμεθα ὡς θηρία ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ξεπαζόμενος τὰ βλασφημεῖ ὁ κύριός τους παραδίδοντας αὐτὰ εἰς τὸ ὄνομα ἡμῶν· ὅταν ὅμως αὐτὸς κάμνει τὸν σταυρόν του, καὶ λέγει ὀπίσω μου Σατανᾶ, τότε ἡμεῖς φεύγομεν ἀπέμπροσθεν αὐτῶν.

Τοιοῦτωτρόπως ξεπάζομεν⁴³ καὶ τὰ μουλάρια τῶν ἀνθρώπων, ὅπως φονεύσωσι τὸν Δεσπότην των ἢ αὐτὰ φονευθῶσιν ὅταν ὅμως κάμνει τὸν σταυρόν

41. Ἴσως δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ ὅτι χρησιμοποιεῖται «δίκελλα» γιὰ τὸ συγκεκριμένο σκάψιμο, δηλαδή ἐργαλεῖο κατάλληλο κυρίως γιὰ τὸ σκάψιμο τοῦ ἀμπελιοῦ, ἀλλὰ ἀκατάλληλο γιὰ τὴν ἀναφερόμενη ἐργασία.

42. Βλ. ἄνωτ. καὶ τὴν σημ. 24.

43. «Ξεπάζω» = προκαλῶ τρόμο.

του τότε ἡμεῖς ἀναχωροῦμεν ἀπ' αὐτά, καὶ οὔτε πλησιάζομεν.

Ἐπομένως κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἑορτῶν διαμοιραζόμεθα, οἱ μὲν εἰς τὰς οἰκίας οἱ δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἄλλοι εἰς τοὺς δρόμους· καὶ ἀναγκάζομεν τοὺς μὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ νὰ μαλλόσωσι μετὰ τοῦ Ἱερέως τῶν καὶ νὰ βλασφημῶνται, τοὺς δὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ νὰ βαρύνωνται νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ μὴ στέλλωσι τὰ τέκνα τῶν εἰς αὐτήν· καὶ τοὺς εἰς τὸν δρόμον νὰ τοὺς παρακινῶμεν νὰ μαλλώνουν νὰ φονεύωνται εἰσερχόμενοι εἰς τὰ καπηλεῖα.

Ἐπίσεις καὶ εἰς τὰ γεννηθέντα βρέφη ἐρχόμεθα καὶ τὰ βασανίζομεν (158/33) τὸν νοῦν αὐτῶν μέχρι τῆς θανῆς τῶν· τὴν ψυχὴν ὁμως αὐτῶν δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν βλάψωμεν, ἀλλὰ παρακολουθοῦμεν, καὶ ἂν μὲν σεσωσμένη εἶναι ἀπαλαττόμεθα ἡμεῖς· εἰ καὶ δὲν εἶναι, τὴν λαμβάνομεν καὶ τὴν βασανίζομεν αἰωνίως.

Παρομοίως ἐρχόμεθα καὶ πρὸς τοὺς πωλητὰς μετὰ τῶν ζυγίων καὶ σταθμῶν, καὶ παρακινῶμεν αὐτοὺς νὰ μετρώσῃ ἢ ζυγιάζωσι λευψά, καὶ νὰ ἀπατῶσι τὰ ὄμματα τῶν ἀγοραστῶν, καὶ ὄλων τῶν ἀνθρώπων·:-

Ταῦτα οὕτως ἔχοντα καὶ ἰδοῦσα, ἐστάθημεν μεταβαίνοντες εἰς ἕτερον τόπον μακρὰν τοῦ θηρίου ἐκείνου, ἐρώτησα καὶ πάλιν τοὺς δύο νέους ἐκείνους νὰ μοι εἴπωσι τίνας ἦσαν· καὶ μοι ἀπεκρίθησαν, ὅτι ὁ μὲν ἦτον ὁ φυλάττων με ἐκ γενετῆς, ὁ δὲ φίλος μου ἐτύγχανεν, ὀνομαζόμενος Ἰωάννης⁴⁴ καὶ οὕτως ἀφύπνωσα, θεωρῶ περὶ τὸ δοθέν μοι κλειδίον, δὲν εὐρέθη εἰς τὴν ζώνην μου.

Ταῦτα ἰδοῦσα ἐγὼ ἡ ἁμαρτωλὸς Γραῖα χάδου Παρθένος⁴⁵ ἢ καταγομένη ἐκ τῆς χαλκιδικῆς χερσονήσου τοῦ χωρίου Στανόν, καὶ μεταφερθεῖσα μικρὰ παρὰ τῶν γονέων μου⁴⁶ ἐν ποταμίᾳ τῆς νήσου Θάσου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπαναστάσεως, ἔνθα καὶ ἀπορφανισθεῖσα, ἔμεινα ὑπηρετοῦσα ἐπὶ εἰκοσιοκτῶ ἔτη⁴⁷ τὰς δύο ἐκκλησίας τοῦ χωρίου Ποταμίας, τὴν τε τῶν εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, καὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Ἐν Ποταμίᾳ τῆς νήσου Θάσου, τῇ 14 Σεπτεμβρίου 1876.

(159) ἔπονται αἱ τῶν μαρτύρων ὑπογραφαί.

» ἐκ τοῦ στόματος ἤκουσα τὰ λόγια χάδου τὴν γυναῖκα καὶ μαρτυρῶ Παπᾶ Γεώργιος πνευματικὸς τῆς παναγίας βεβαιῶ, Θάσου

» Παπᾶ Ἰωάννης παπαοἰκονόμου ἀκούσας ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς μαρτυρῶ·

» Ὁ Γραφεὺς γ. Γεωργιάδης ἀκούσας αὐτὴν ἰδίως ὡσί, μαρτυρῶ.

44. Ἐπαναλαμβάνονται τὰ ἀναφερθέντα στὴν σ. 155.

45. Προφανῶς δὲν ἦταν μοναχὴ, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀφιερωμένη.

46. Προφανῶς ζοῦσε ἀκόμη καὶ ὁ πατέρας τῆς.

47. Ὑπολογίζουμε ὅτι ἀπορφανίσθηκε περὶ τὸ 1845 καὶ ἔκτοτε ἀνέλαβε αὐτὴ (κατὰ διαδοχὴ ἀπὸ τὴν μητέρα τῆς;) νὰ ὑπηρετεῖ τοὺς δύο ναοὺς.